

STANOWISKO REGIONÓW WĘGLOWYCH

w sprawie kontynuacji wsparcia po 2027 roku z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji regionów odchodzących od węgla, aby żaden z nich nie pozostał w tyle!

Biorąc pod uwagę:

- opublikowany w 2024 roku przez Komisję Europejską 9. Raport Kohezyjny, w którym przedstawiono wyzwania związane ze sprawiedliwą transformacją,
- trwające dyskusje na poziomach krajowych i unijnym dotyczące kształtu polityki spójności po 2027 roku,
- rozpoczętą w 2024 roku nową kadencję Parlamentu Europejskiego oraz Rady (UE), które uchwalać będą przepisy prawa europejskiego dotyczące kolejnej perspektywy finansowej,
- podpisaną 23 października 2023 r. przez 21 regionów węglowych deklarację dotyczącą stanowiska w zakresie programowania kolejnej perspektywy finansowej UE po 2027 roku, której postulaty są nadal aktualne,
- przyspieszający trend odchodzenia od wykorzystania paliw kopalnych w różnych sektorach gospodarczych,

regiony węglowe Unii Europejskiej wyrażają potrzebę i gotowość do udziału w dyskusji dotyczącej Polityki Spójności po 2027 roku, w tym w zakresie przyszłego kształtu Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, aby wzmocnił on swoją rolę w reagowaniu na skutki transformacji prowadzącej ku neutralności klimatycznej.

W przekonaniu, że kluczowe założenia Sprawiedliwej Transformacji są wciąż aktualne, przedstawiamy następujące stanowisko w sprawie kontynuacji wsparcia z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji po 2027 roku.

- Dzięki utworzeniu nowego Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji regiony węglowe otrzymały potrzebne i wyjątkowe narzędzie, które pozwala odpowiedzieć na wiele wyzwań związanych z transformacją społeczno-gospodarczą i wspiera politykę UE w zakresie dążenia do neutralności klimatycznej. Włożyły też ogromny wysiłek w przygotowanie Terytorialnych Planów Sprawiedliwej Transformacji oraz zbudowanie pozytywnego wizerunku tego Funduszu wśród szerokiego grona interesariuszy m.in. samorządów lokalnych, przedsiębiorstw i ich pracowników, partnerów społecznych i gospodarczych, organizacji pozarządowych.
- Doświadczenia dwóch ostatnich lat wdrażania Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji pokazały w jaki sposób można jeszcze lepiej dostosowywać wsparcie ze środków unijnych do konkretnych potrzeb rozwojowych poszczególnych terytoriów w celu sprostania zidentyfikowanym wyzwaniom związanym z transformacją klimatyczną i energetyczną.

- Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji od samego początku **stał się instrumentem skrojonym na miarę** – opartym na Terytorialnych Planach Sprawiedliwej Transformacji, wypracowanych i wdrażanych w regionach węglowych, stanowiących odpowiedź na rzeczywiste problemy zidentyfikowane przez różnego rodzaju środowiska na tych obszarach. Jest bardzo dobrym przykładem polityki opartej na terytorium (place-based policy) i dostosowany do potrzeb oraz specyfiki regionów górniczych, który warto i należy rozwijać jako samodzielny instrument.
- **Szerokie zaangażowanie władz lokalnych oraz partnerów gospodarczych i społecznych w proces odchodzenia regionów od paliw kopalnych, dla którego Fundusz był dodatkowym motywatorem i akceleratorem**, przyczyniło się do skuteczniejszej realizacji procesu sprawiedliwej transformacji realizowanego na poziomie umożliwiającym zwykłym mieszkańcom, zrozumienie ich głównych potrzeb i problemów, co stanowiło punkt wyjścia dla jak trafniejszego i efektywniejszego zaprojektowania interwencji.
- Sprawiedliwa Transformacja regionów węglowych jest elementem polityki długoterminowej Unii Europejskiej. Konieczne jest więc wieloletnie i stabilne wsparcie transformacji regionów węglowych, które podjęły trud i ryzyko związane ze zmianą gospodarczą, dzięki czemu regiony te przejdą przez cały proces łagodnie. Kluczowe jest zatem, aby **wszystkie regiony dotychczas objęte Funduszem w kolejnej perspektywie finansowej nadal kwalifikowały się do wsparcia**.
- Istotna jest **kontynuacja po 2027 roku Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji jako osobnego instrumentu dedykowanego regionom górniczym**, który powinien zachować swoją odrębną specyfikę i kierować się własnymi celami stanowiąc uzupełnienie dotychczasowej Polityki Spójności. Programowanie i wdrażanie Funduszu według dotychczasowego podejścia terytorialnego opartego na podregionach (poziom NUTS 3) jest unikatowe – w żadnym wypadku fundusze, które koncentrują się na rozwoju regionalnym w ujęciu sektorowych celów szczegółowych (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz Europejski Fundusz Społeczny +) nie są w stanie go zastąpić.
- Funkcjonowanie Funduszu w kolejnej perspektywie stworzy korzystny wizerunek **konsekwencji w polityce Unii Europejskiej dotyczącej wspierania regionów węglowych we wrażliwym społecznie procesie odchodzenia od wykorzystania paliw kopalnych**, będzie też dowodem świadomości decydentów UE, że proces transformacji jest procesem długotrwałym i kosztownym, a jego skuteczność jest zależna od stabilności wsparcia.
- Biorąc pod uwagę skalę wyzwań stojących przed regionami górniczymi zarówno w sferze społecznej, gospodarczej jak i środowiskowej, Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w kolejnej perspektywie finansowej powinien dysponować budżetem adekwatnym do wyzwań, **utrzymując co najmniej obecny udział w strukturze wieloletnich ram finansowych UE**.
- W przypadku podjęcia decyzji o rozszerzeniu Funduszu o nowe obszary górnicze, czy inne sektory wysokoemisyjne lub energochłonne **konieczne jest odpowiednie zwiększenie budżetu Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji**, w ten sposób, aby odpowiedzieć na potrzeby wszystkich obszarów objętych wsparciem oraz prowadzić do realnych i widocznych zmian.
- W przypadku obszarów odchodzących od węgla (NUTS 3), stanowiących o wiele biedniejszą część regionów zamożniejszych (NUTS 2), konieczna jest zmiana podejścia

do określania poziomu wsparcia z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. Obszary górnicze (słabiej rozwinięte), będące częścią większych zróżnicowanych wewnętrznie regionów, nie mogą być traktowane na tych samych zasadach jak pozostała, bogatsza (i nie mająca takich problemów restrukturyzacyjnych) część. Obniża to konkurencyjność regionów górniczych oraz ogranicza ich rozwój poprzez nałożenie się wyzwań transformacyjnych i nadal utrzymujących się wyzwań rozwojowych, stojąc tym samym w sprzeczności z ideą polityki spójności i samego Funduszu. Tym samym **za zasadne należy uznać uzależnienie poziomu wsparcia w regionach górniczych z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji od wartości PKB w stosunku do średniej unijnej mierzonej na poziomie NUTS 3.**

- **Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji powinien synergicznie współdziałać z innymi politykami/funduszami Unii Europejskiej** (w tym z planowanymi nowymi instrumentami, jak np. Społeczny Fundusz Klimatyczny), być przez nie uzupełniany **(a nie zastąpiony)**, a także powinien uzupełniać się z II filarem Wspólnej Polityki Rolnej (często istotnym elementem gospodarki regionów górniczych jest rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze).
- Sytuacją, która nie powinna mieć miejsca w kolejnych perspektywach finansowych, **jest narzucanie bardzo wysokiego tempa wydatkowania Funduszu**. Należy podkreślić, że pośpiech przy wydatkowaniu FST nie sprzyja pogłębionej dyskusji z interesariuszami oraz realizacji trudnych, wymagających inwestycji i nie idzie w parze z efektywnością działania, szczególnie w przypadku projektów dotyczących terenów poprzemysłowych i pokopalnianych, które często są odpowiedzią na bardzo złożone problemy.
- Konieczne jest przeprowadzenie przez Komisję Europejską analizy obecnego zakresu wsparcia Funduszu celem po pierwsze dopasowania jego zakresu do wyzwań w ramach kolejnej perspektywy finansowej, a po drugie uelastycznienia podejścia i umożliwienia regionom węglowym w większym stopniu określenia zakresu wsparcia w Terytorialnych Planach Sprawiedliwej Transformacji (TPST). Doświadczenia z przygotowania TPST w ramach perspektywy 2021-2027 pokazują, że **obecny zakres interwencji nie jest wystarczająco adekwatny do specyficznych wyzwań stojących przed konkretnymi regionami górniczymi**.
- Powinna zostać utrzymana elastyczność, która umożliwia realizację zróżnicowanych i kompleksowych działań, w tym projektów łączących inwestycje w infrastrukturę/ wyposażenie i działania „miękkie” np. szkolenia, czy przekwalifikowanie pracowników. Należy też odejść od narzucania FST zasad wdrożeniowych właściwych dla innych Funduszy (EFRR i EFS+) – warunki wsparcia i wymogi dotyczące korzystania z FST powinny być unikatowe i dedykowane potrzebom FST, uwzględniając jego przeznaczenie, cele jakim służy, a także specyfikę objętych nim regionów węglowych. Obecna sytuacja, w której wzorujemy się na zasadach analogicznych jak przy EFRR/EFS+, ogranicza efektywność i sprawność udzielanego wsparcia.
- Zapewniona powinna zostać **wiodąca rola regionów górniczych w przygotowaniu Terytorialnych Planów Sprawiedliwej Transformacji**, co dalej będzie przybliżać Unię Europejską do obywateli (subsydiarność, uspołecznienie) oraz umożliwi uwzględnienie w projektowanej interwencji zróżnicowanych terytorialnie problemów, potencjałów, potrzeb, wyzwań i celów. Z uwzględnieniem specyfiki i uwarunkowań poszczególnych Państw Członkowskich, zarządzanie Funduszem powinno odbywać się jak najbliżej interesariuszy

i mieszkańców regionów węglowych, optymalnie Fundusz powinien być zarządzany przez samorząd regionalny.

- System realizacji Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji w kolejnej perspektywie finansowej będzie efektywniejszy, jeśli **wszyscy jego aktorzy będą mieli możliwość poznania jego zasad i przygotowania się do jego uruchomienia z odpowiednim wyprzedzeniem**. Oznacza to, że cały pakiet legislacyjny dotyczący Polityki Spójności, w tym Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji powinien zostać przyjęty najpóźniej do połowy 2026 roku.

W pełni świadomi działań niezbędnych do podjęcia w celu uwzględnienia stanowiska, jako przedstawiciele regionów węglowych Unii Europejskiej, pragniemy wyrazić pełną gotowość w zakresie aktywnego wspierania instytucji europejskich w celu wypracowania rozwiązań umożliwiających jak najefektywniejszą kontynuację wsparcia z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji po 2027 roku.

Stanowisko kieruje się do:

- Przewodniczącej Parlamentu Europejskiego,
- Przewodniczącej Komisji Europejskiej,
- Przewodniczącego Europejskiego Komitetu Regionów,
- Prezesa Rady Ministrów RP.